

« اصول ارزیابی و محاسبه خسارت در بیمه‌های عدم‌النفع»^۱

چکیده

بیمه‌های عدم‌النفع یا وقفه تجاری یکی از کاربردی‌ترین بیمه‌های موجود در بازار بیمه‌ای بسیاری از کشورهاست که اهمیت آن در نظام اقتصادی و بیمه‌ای غیرقابل انکار است. مطالعات آماری در بسیاری از کشورها نیز اهمیت و کاربرد این نوع بیمه‌ها را در جوامع امروزی اثبات کرده است. با وجود اهمیت و کاربردی که این بیمه‌ها دارا هستند، در نظام بیمه‌ای ایران ارائه و استفاده از این بیمه‌ها صرفاً در حد یک نام باقی مانده است در حالی که در برخی از کشورها به‌ویژه در امریکا این بیمه‌ها از مدت‌ها قبل ارائه شده و در این زمینه تجربیات ارزشمندی به دست آمده است. از این رو لازم است در بررسی مقررات این بیمه‌ها از تجربیات حاصله از کشورهای توسعه‌یافته در این زمینه استفاده کرد. از طرف دیگر جبران خسارت عدم‌النفع در نظام حقوقی ایران هنوز با تردیدها و احتمالاتی مواجه است؛ بنابراین پذیرش و استفاده بیشتر از این بیمه‌ها در نظام حقوقی ایران دارای اهمیت مضاعفی است و می‌تواند به‌عنوان یکی از راهکارهای پوشش و جبران این نوع خسارات در شرایط کنونی باشد. براساس همین ضرورت، در این پژوهش تلاش شده است تا با رویکردی توصیفی و کاربردی این بیمه‌ها، دلایل اهمیت حقوقی و اقتصادی آن‌ها و مهم‌ترین اصول و ضوابط ارزیابی و محاسبه خسارت در آن‌ها معرفی گردد.

کلید واژگان: بیمه، عدم‌النفع، توقف فعالیت‌های تجاری، اصول ارزیابی خسارت.

^۱ . این مقاله مستخرج از گزارش پژوهشی تهیه شده با حمایت پژوهشکده بیمه ایران با عنوان «بیمه‌های عدم‌النفع و اهمیت آن‌ها» می‌باشد.

مقدمه:

امروزه مطالبه خسارت عدم‌النفع در بسیاری از دعاوی و اختلافات از جمله دعاوی قراردادی، غیر قراردادی (فرا قراردادی)، دعاوی تجاری، مالکیت‌های فکری و نیز در دعاوی بیمه‌ای مطرح می‌شود. از آنجایی که موضوع این خسارت به‌طور ذاتی تا حدودی در برگیرنده برخی از عدم قطعیت‌ها و احتمالات است و همچنین با توجه به این که در برخی از مواقع، میزان خسارت عدم‌النفع ادعایی از خسارات اصلی مورد مطالبه در دعاوی بیشتر است، اثبات و ارزیابی آن با دشواری‌ها و چالش‌های زیادی مواجه است.^۱ بنابراین در گام نخست، شناخت درست این مفهوم و حدود و قلمرو آن، برای خواهان‌ها و خوانندگان دعاوی، کارشناسان، شرکت‌های بیمه و سیستم‌های قضائی که با این نوع خسارت در ارتباطند، بسیار مهم است و در بیشتر کشورها تلاش می‌شود تا مباحث این حوزه و دشواری‌ها و چالش‌های آن به‌خوبی مورد بحث و تحلیل قرار گیرد.^۲ به علاوه، با توجه به دشواری ارزیابی و محاسبه موضوع این خسارت، شرایط و استانداردهای اثباتی آن به زمینه‌ای که خسارت از آن ناشی می‌شود، بستگی دارد و با وجود آن که محاسبه دقیق این خسارت امکان‌پذیر و لازم نیست اما ضروری است که با قطعیت کافی وقوع این خسارت و میزان آن ثابت گردد.^۳

از طرف دیگر، خسارات عدم‌النفع در صنایع بیمه‌ای هم موضوع نوعی از قراردادهای بیمه قرار می‌گیرد که در دهه‌های اخیر به‌واسطه نقش مهمی که در ایجاد ثبات اقتصادی برای بنگاه‌های اقتصادی دارند، از آن‌ها با عنوان «بیمه‌های امنیت تولید» نیز یاد می‌شود. با وجود آثار مثبت بسیاری که این نوع بیمه‌ها در جوامع دارد، در نظام حقوقی و صنعت بیمه ایران به این نوع بیمه‌ها توجه متناسب و کافی نشده است. در آثار بسیار محدود و قدیمی که به این موضوع پرداخته شده، صرفاً به بیان اقسام این نوع بیمه‌ها و شرایط انعقاد این نوع قراردادهای بیمه اکتفا شده است.^۴ با توجه به فقدان تجربه کافی در این زمینه در نظام حقوقی و بیمه‌ای ایران

1. Joseph, Wylie & Christopher, Fahy, "Proving and Defending Lost-profits Claims", American Bar Association, Section of Litigation, (2007), p: 7.

2. Newman, Z & Ellis, A, Primer on Recovery Lost-profit Damages, Business Torts Litigation, vol: 20. No. 1, (2012), pp: 22, 24.

3. Ibid, pp: 22 , 24.

۴. برخی از این آثار عبارتند از:

آیت، کریمی، بیمه اموال و مسئولیت، جلد دوم، تهران: دانشکده امور اقتصادی، (۱۳۷۱).

حمید، بهرامی احمدی، مسیح، ایزدپناه، مسعود، زارع رشکوئی، «بیمه عدم‌النفع در حقوق ایران با مطالعه تطبیقی در فقه امامیه و حقوق انگلستان»، فصلنامه صنعت بیمه، شماره ۴، شماره مسلسل ۸، (۱۳۸۶)، صص ۳-۳۳.

محمد، میهن‌یار، «بیمه ماشین‌آلات صنعتی»، فصلنامه بیمه مرکزی ایران، دوره ۲، شماره ۱، (۱۳۶۶).

کاظم، ملکوتی، «آشنایی با بیمه عدم‌النفع ماشین‌آلات»، مجله پیام بیمه، (۱۳۸۴).

و حصول تجربیات ارزشمند در برخی دیگر از کشورها، در این پژوهش تلاش شده تا مقررات این حوزه به‌ویژه در خصوص نحوه محاسبه و اصول مدنظر در ارزیابی خسارت در این نوع بیمه‌ها در کشورهای باتجربه‌تر مورد مطالعه قرار گیرد و راه‌حلهایی برای خلاءهای موجود در نظام حقوقی ایران مطرح شود. براساس نکات مطرح شده

مهمترین پرسش‌هایی که در خصوص این نوع بیمه‌ها مطرح می‌شود این است که آیا این نوع بیمه‌ها برای جبران خسارت عدم‌النفع تابع عمومات نظام مسئولیت مدنی در هر کشوری در خصوص قابلیت جبران خسارت عدم‌النفع هستند یا خیر و این که آیا این نوع بیمه‌ها کلیه زیان‌های اقتصادی وارده بر صاحبان کسب و کار را جبران می‌کند؟ به علاوه باتوجه به دشواری مرحله ارزیابی خسارت، چه نکاتی در مرحله ارزیابی باید مدنظر قرار گیرد؟

یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهند که با توجه به این که این نوع بیمه‌ها نوعی توافق و قرارداد میان بیمه‌گر و بیمه‌گذار برای جبران خسارت خاصی است که مورد توافق قرار گرفته است بنابراین یکی از ابزارهای مناسب و کارآمد برای جبران خسارت عدم‌النفع حتی در کشورهایی است که این خسارت را صراحتاً با به‌طور کامل مورد پذیرش قرار نداده‌اند. همچنین علی‌رغم اینکه این نوع بیمه‌ها بخش‌هایی از خسارت اقتصادی وارده به زیان‌دیدگان را جبران می‌کنند اما باتوجه به این که غالباً بیمه‌هایی ثانویه محسوب می‌شوند که صرفاً خسارت عدم‌النفع را به تبع بیمه اصلی خود اموال تحت پوشش قرار می‌دهند تمام زیان‌های اقتصادی را مورد جبران قرار نمی‌دهد و دامنه جبرانی این نوع بیمه‌ها محدودتر از بیمه‌هایی که است که به جبران کلیه زیان‌های اقتصادی وارده می‌پردازد. همچنین برای ارزیابی دقیق‌تر میزان درآمد و سودآوری کسب و کارها عمدتاً شرکت‌های بیمه‌ای که این نوع بیمه‌ها را ارائه می‌کنند به دو دسته عوامل داخلی و خارجی شرکت یا بنگاه توجه می‌کنند تا تخمین دقیق‌تری از میزان و حجم فعالیت مورد بیمه داشته باشند. این عوامل طیف وسیعی از نکات و عناصر را برای بررسی مدنظر قرار می‌دهد و اگر به صورت صحیح و دقیق انجام شود ارزیابی منصفانه و معقولی از خسارت عدم‌النفع وارده ارائه می‌کند.

در همین راستا در این نوشتار با رویکردی توصیفی و در بخش‌هایی کاربردی، ابتدا مرور مختصری بر تاریخچه و مفهوم این نوع بیمه‌ها و دلایل ارائه و اهمیت آن‌ها انجام خواهد شد. سپس مهم‌ترین و رایج‌ترین اجزای این بیمه‌ها مدنظر قرار می‌گیرد و درنهایت به مهم‌ترین و دشوارترین بخش آن یعنی اصول و شرایط ارزیابی خسارت پرداخته خواهد شد تا براساس تجربیات حاصل از مطالعه تطبیقی مقررات این نوع بیمه‌ها، راهکارها و پیشنهاداتی در نظام حقوقی و بیمه‌ای ایران مطرح گردد تا ضمن جبران مناسب خسارت عدم‌النفع بنگاه‌های

اقتصادی که در شرایط کنونی جبران آنها با تردید و شبهه مواجه است، از داراشدن ناعادلانه و جبران بیشتر از میزان واقعی خسارت در این بنگاه‌ها جلوگیری گردد و شرکت‌های بیمه نیز با ارائه این نوع بیمه‌ها، از سودآوری لازم برخوردار باشند.

۱. تاریخچه و مفهوم بیمه‌های عدم‌النفع:

به لحاظ تاریخی، از قرن نوزدهم میلادی و با ظهور انقلاب صنعتی، جبران خسارات اقتصادی از جمله خسارات عدم‌النفع هم از نظر اجتماعی و اقتصادی و هم از نظر حقوقی و قضائی بسیار مورد توجه بود و یکی از نگرانی‌های اصلی صاحبان صنایع و کسب و کارها محسوب می‌شد. بخش عمده این نگرانی‌ها از تصمیم اتخاذ شده در پرونده معروف هادلی علیه باکسندل^۱ ناشی می‌شد که در آن دادگاه جبران خسارت عدم‌النفع ناشی از وقفه تجاری را به دلیل تأخیر در تحویل یک قطعه کوچک اما مهم در یک آسیاب، رد کرده بود. این پرونده از بسیاری از جهات مورد بررسی و تحلیل محققان قرار گرفته اما یکی از نتایج بسیار مهم آن که بعدها مشاهده شد، افزایش پوشش‌های بیمه‌ای برای جبران خسارت عدم‌النفع بود. با توجه به این که در این پرونده به جبران خسارت عدم‌النفع رأی داده نشد، برای رفع نگرانی‌های ناشی از جبران نشدن کامل این خسارات، فعالان این عرصه به ابزار حمایتی جدیدی با عنوان «پوشش‌های بیمه‌ای عدم‌النفع یا وقفه تجاری» روی آوردند. در بسیاری از موقعیت‌های تجاری و اقتصادی جدید، زیان وارده بر زیان‌دیده از طریق همین پوشش‌های بیمه‌ای جبران می‌شود و این امر باعث فعال ماندن مشاغل مختلف و ایجاد ثبات اقتصادی می‌شود و امنیت تولید را فراهم می‌آورد.^۲ بعدها با وقوع جنگ‌های جهانی یا حملات به مرکز تجارت جهانی و حمله یازدهم سپتامبر که در آن آسیب‌های فراوانی به اموال تجار وارد شد و در نتیجه موجب وقفه در تجارت و ناتوانی شرکت‌ها در تأمین منابع مالی برای پرداخت حقوق و دستمزدها و سایر هزینه‌های تولیدی گردید، بر اهمیت این نوع از پوشش‌های بیمه‌ای بیشتر تأکید شد و در اکثر بیمه‌های اموال تجاری این پوشش بیمه‌ای به عنوان یک پوشش ثانویه پیشنهاد می‌شد. از همین زمان بود که رفته رفته ضرورت توجه به این نوع بیمه‌ها بیشتر از قبل مطرح شد و به‌عنوان یک نوع بیمه جدید در سبد بیمه‌ای کشورهای پیشرفته و صنعتی قرار

^۱. Hadley v. Baxendale, 156 Eng. Rep. 145 (Ex. Ch.1854).

^۲. Andrew, Hecker, "Business Interruption Losses: An Overview", The Forum, vol:12, no. 2, (1977), p: 629.

گرفت تا حدی که امروزه بیمه‌های عدم‌النفع (وقفه تجاری) به یک جزء ضروری و رایج در لیست بیمه‌های خریداری شده برای شرکت‌های تجاری و مشاغل مختلف تبدیل شده است.^۱

پوشش‌های بیمه‌ای برای وقفه یا توقف در فعالیت‌های تجاری که با عناوین «بیمه‌های عدم‌النفع» یا پوشش‌های «عنصر زمانی» و نیز بعضاً با عنوان بیمه‌نامه‌های «استفاده و تصرف» اموال تجاری معرفی می‌شوند، بیمه‌نامه‌هایی هستند که ظاهراً برای اولین بار در اواخر سال ۱۸۷۰ در ایالات متحده آمریکا مطرح شدند و تا مدت‌ها پوشش بیمه‌ای رایج و معمول نبودند. در سال ۱۸۸۰ در انگلستان نیز این نوع بیمه‌ها مطرح شد و اولین تعریفی که از این بیمه‌ها شد این بود که: «پوشش بیمه آتش‌سوزی، خسارت‌های مستقیم وارد به اموال و اشیاء (منقول یا غیرمنقول) را جبران می‌کند و بیمه عدم‌النفع به‌صورت پوشش ثانویه‌ای است که خسارت ناشی از توقف در فعالیت عادی بیمه‌گذار به علت آتش‌سوزی را جبران می‌کند.»^۲ از حدود سال ۱۹۰۰ تا ۱۹۲۰ خرید این‌گونه بیمه‌ها به تدریج افزایش یافت و بازارپذیری بیشتری را تجربه نمود اما از سال ۱۹۲۰ به بعد می‌توان گفت که خرید این نوع بیمه‌ها به‌طور فزاینده‌ای افزایش یافت و در مشاغل بسیاری مورد توجه قرار گرفت تا آنجا که در دهه‌های اخیر این پوشش‌های بیمه‌ای حتی مورد توجه صاحبان مشاغل کوچک‌تر نیز قرار گرفته و بخشی از پوشش‌های بیمه‌ای مرسوم در بیمه‌های اموال در بسیاری از کشورها شده است.^۳

این بیمه‌ها ممکن است به صورت مستقل منعقد گردد یا به‌صورت یک بند یا شرط ضمن قرارداد بیمه اصلی آورده شود و یا در قالب یک سند الحاقیه به‌عنوان بیمه تکمیلی به بیمه‌نامه اصلی که عمدتاً بیمه‌نامه‌های آتش‌سوزی یا انفجار اموال تجاری است، ضمیمه گردد. در صورتی که مفاد این پوشش بیمه‌ای به‌صورت شرط در ضمن قرارداد بیمه اصلی اضافه گردد، غالباً با عناوین و اصطلاحات متفاوتی از جمله شرط پوشش «زیان-های واقعی»، «وقفه تجاری»، «درآمد حاصل از کسب و کار (تجارت)»، «عواید ناخالص»، «پوشش عنصر زمانی»، «عواید ناخالص مربوط به پوشش عنصر زمانی» در بیمه‌نامه‌های مختلف تنظیمی میان بیمه‌گران و بیمه‌گذاران تصریح می‌گردد.^۴ امروزه این بیمه‌ها دارای انواع مختلفی شده‌اند از جمله برخی از مهم‌ترین آن‌ها

^۱ Robert, Brennan & Laura, Conway, "Business Income Insurance Coverage", The Brief, vol: 32, no. 4, (2003), p: 65.

^۲ John, Williams & James, Covington, "Coverage of Manufacturers Profits under Business Interruption Endorsement", Insurance Counsel Journal, vol: 30, no. 2, (1963), p: 212.

^۳ احسان، جلالی لواسانی، میررستم، اسدالله زاده بالی، «بیمه عدم‌النفع و بررسی عوامل مؤثر بر تقاضای آن»، فصلنامه تازه‌های جهان بیمه، شماره های ۱۴۰ و ۱۴۱، (۱۳۸۸)، ص ۱۶.

^۴ J. Teague, "Recent Options on Business Interruption", American Bar Association: Section of Insurance, Negligence and Compensation Law, (1968), p: 622.

^۵ John, Williams & James, Covington, op.cit, p: 212.

^۶ Clark, Schirle, "Time Element Coverages in Business Interruption Insurance", The Brief, vol: 37, no. 1, (2007), p: 32.

بیمه‌های عدم‌النفع ماشین‌آلات، تجهیزات الکترونیکی و کامپیوتری، توقف تأسیسات انرژی شهری، تمام خطر نصب و غیره هستند.^۱

۲. اجزا (عناصر) بیمه‌های عدم‌النفع:

آنچه در بررسی این بیمه‌ها به‌ویژه در مرحله ارزیابی خسارت بسیار مهم است، توجه به واقعیات هر خسارت و نیز جزئیات پوشش بیمه‌ای است و با توجه به این که غالباً این نوع بیمه‌ها به‌صورت شرط ضمن قرارداد بیمه اصلی درج می‌شود یا به‌صورت یک سند مجزا به قرارداد اصلی بیمه الحاق می‌شود، بنابراین در تفسیر آن توجه به سایر مفاد بیمه‌نامه و ارزیابی کل قرارداد به‌عنوان یک مجموعه واحد حائز اهمیت خواهد بود.^۲ مفاد و مقررات این بیمه‌ها از یک شرکت بیمه تا شرکت دیگر متفاوت است اما غالباً همه آن‌ها دارای عناصر زیر به‌عنوان اجزاء اصلی این نوع بیمه‌ها هستند که در قراردادهای بیمه تصریح می‌گردد و در همین چارچوب نیز تحلیل و تفسیر می‌شوند:

۱. خطر تحت پوشش یا آسیب فیزیکی واقعی به مال تحت پوشش بیمه: اگرچه این نوع بیمه‌ها در ابتدا فقط در مورد خسارات ناشی از آتش‌سوزی و یا انفجار ارائه می‌شد اما به‌تدریج خطرات بیشتری تحت پوشش آن‌ها قرار گرفت.

در برخی از بیمه‌نامه‌های داخلی در ایران نیز می‌توان این شرط را ملاحظه نمود. از جمله در بیمه‌های عدم‌النفع رانندگان خودرو بیمه ایران آمده است: «جبران درآمد از دست‌رفته رانندگان و مالکان خودرو که خودرو آنها بدلیل حادثه (تصادف، سقوط، آتش‌سوزی و انفجار) امکان تردد و کار کردن را ندارد و باید مدت زمانی را در تعمیرگاه باشد و یا استراحت پزشکی داشته باشد...»^۳

^۱ برای بررسی جزئیات این نوع بیمه‌ها رجوع کنید به منابع مورد اشاره در زیرنویس شماره ۱ و

Jay, Eisenhofer, "A Healthy Policy: What Kind of Insurance Does Your Client Company Need Against the Y2K Bug?", Business Law Today, vol: 8, no. 1, (1998).

D, Cohen, & Robert, Anderson, "Insurance Coverage for "Cyber-Loss", Tort & Insurance Law Journal, vol: 35, no. 4, (2000).

^۲ Paul, Hummer, "Basics of Business Interruption Insurance: The Ins and Outs of Tricky Coverage", Defense Counsel Journal, vol: 62, no. 3, (2002), p: 314.

^۳ <https://www.bimehsara.com/%D8%A8%DB%8C%D9%85%D9%87-%D9%85%D8%B3%D8%A6%D9%88%D9%84%DB%8C%D8%AA/%D8%A8%DB%8C%D9%85%D9%87-%D9%85%D8%B3%D8%A6%D9%88%D9%84%DB%8C%D8%AA-%D8%B9%D9%85%D9%88%D9%85%DB%8C/%D8%B9%D8%AF%D9%85-%D8%A7%D9%84%D9%86%D9%81%D8%B9-%D8%B1%D8%A7%D9%86%D9%86%D8%AF%DA%AF%D8%A7%D9%86-%D9%88-%D9%85%D8%A7%D9%84%DA%A9%D8%A7%D9%86>

۲. مال یا اموال تحت پوشش بیمه در محل توصیف شده که عمدتاً باید اموال فیزیکی^۱ باشد: اعم از اموال منقول و غیر منقول.

۳. مدت اعتبار بیمه‌نامه

«این شرط در همان نمونه بیمه عدم‌النفع رانندگان از روز پنجم تا حداکثر یکصد و بیست روز با توجه به نوع خودرو تعیین شده است که حداکثر حوادث مورد تعهد بیمه بیمه‌گر از دو مورد در سال تجاوز نکند و مدت توقف لازم برای تعمیر خودرو در تعمیرگاه توسط کارشناس تعیین می‌شود.»^۲

۴. ایجاد وقفه یا توقف در فعالیت یا عملکرد تجاری.

۵. اثبات رابطه سببیت میان حادثه زیان‌بار تحت پوشش بیمه و توقف در فعالیت‌های تجاری.

۶. از دست دادن واقعی درآمد و سود حاصله^۳

۷. یک جزء مهم دیگر در خصوص این نوع بیمه‌ها، مدت زمانی است که عدم‌النفع در این بیمه‌ها تحت پوشش قرار می‌گیرد که به «دوره بازیابی یا جبران خسارت»^۴ مصرح در بیمه‌نامه بستگی دارد. به‌عنوان نمونه ممکن است این مدت زمان از ساعاتی پس از وقوع حادثه شروع شود و به یکی از موارد زیر ختم شود:

^۱. در مورد بیمه‌های عدم‌النفع تجهیزات الکترونیکی و کامپیوتری تا مدت‌ها این شرط مورد بحث و تردید قرار می‌گرفت اما بعدها با ارائه برخی از استدلال‌ها از سوی حاکم این شرط نیز پذیرفته شد. برخی از این استدلال‌ها عبارت بودند از: با وجود آن‌که داده‌ها و اطلاعات کامپیوتری و دیجیتال مال به معنای سنتی آن که یک امر مادی و ملموس است، نیستند برخی از محاکم برای حل این مشکل این‌گونه استدلال می‌کردند که اطلاعات موجود در کامپیوترها هم به‌تبع خود کامپیوتر مال تلقی می‌شوند.

Retail Systems Inc. v. CAN Inc. Co, 469 N.W.2d 735, 737 (Minn. Ct. App. 1991)

یا در پرونده دیگری دادگاه برای جبران این‌گونه خسارات توسط شرکت‌های بیمه این‌گونه استدلال کرد که باگ‌ها باعث از دست دادن حق استفاده از مال بیمه‌شده می‌شوند در نتیجه باید «از دست دادن حق استفاده از مال» بدون تخریب فیزیکی نیز مورد حکم واقع شود و همین مقدار برای اثبات خسارت قابل جبران کافی خواهد بود.

Sentinel Management Co. v. New Hampshire Inc. Co, 563 N.W.2d 296, 300 (Minn. Ct. App. 1997)

American Motorists inc. Co. v. Trane Co., 544 F. Supp. 669, 683 (W.D.Wis. 1982).

^۲. <https://www.bimehsara.com/%D8%A8%DB%8C%D9%85%D9%87-%D9%85%D8%B3%D8%A6%D9%88%D9%84%DB%8C%D8%AA/%D8%A8%DB%8C%D9%85%D9%87-%D9%85%D8%B3%D8%A6%D9%88%D9%84%DB%8C%D8%AA-%D8%B9%D9%85%D9%88%D9%85%DB%8C/%D8%B9%D8%AF%D9%85-%D8%A7%D9%84%D9%86%D9%81%D8%B9-%D8%B1%D8%A7%D9%86%D9%86%D8%AF%DA%AF%D8%A7%D9%86-%D9%88-%D9%85%D8%A7%D9%84%DA%A9%D8%A7%D9%86>

^۳. Peter, Kanaris, “Analytical Approach to Business Interruption, Extra Expenses and Civil Authority”, Tort Trial & Insurance Practice Law Journal, vol: 43, no. 1, (2007), p: 114 and Robert, Brennan & Laura, Conway, op.cit, p: 65.

^۴. Period of restoration/recovery.

۱. تاریخی که مال توصیف شده باید با سرعت معقول و کیفیت مشابه قبل، تعمیر یا بازسازی یا جایگزین شده باشد یا

۲. تاریخی که فعالیت تجاری و کسب و کار در محل موقت یا دائمی دیگری از سر گرفته شود؛ ممکن است فرآیند تعمیر و بازسازی مدت زمان زیادی به طول بیانجامد و لازم باشد که بیمه‌گذار در محل دیگری به طور موقت یا دائم فعالیت خود را از سر بگیرد.^۱

بنابراین دوره بازبایی تعیینی در این نوع بیمه‌ها دارای اهمیت بسیار است. در برخی از مقررات شرکت‌های بیمه‌ای این دوره بازبایی این‌گونه تعیین شده است: «شروع پرداخت خسارت از زمان آسیب فیزیکی یا خسارت وارده بر مال بیمه‌شده است و زمانی این پرداخت خاتمه می‌یابد که به صورت معقول، ساختمان و تجهیزات را بتوان تعمیر یا تعویض نمود تا تحت شرایط فیزیکی یا عملیاتی مشابه قبل از آسیب، آماده فعالیت گردد.»^۲ البته در مورد برخی از بنگاه‌های اقتصادی و کسب و کارها، به‌محض باز شدن و انجام بازسازی، سود از دست رفته به‌طور کامل به‌حالت قبل برنمی‌گردد و برای بازگشت به‌حالت قبلی یک دوره زمانی لازم است تا فعالیت‌ها به سطح قبل از توقف برگردد. ادامه پرداخت خسارت عدم‌النفع در این مدت نیز در برخی از بیمه‌نامه‌ها تحت پوشش قرار می‌گیرد که با عنوان «پوشش وقفه تجاری تمدید شده یا گسترش یافته»^۳ شناخته می‌شود.

در برخی از بیمه‌نامه‌ها نیز تاریخ خاتمه آن را زمانی تعیین می‌کنند که بیمه‌گذار سطح فعالیت خود را با سرعت معقولی به سطحی از کسب درآمد برساند که اگر حادثه‌ای رخ نمی‌داد، در آن سطح قرار می‌گرفت و یا برخی دیگر مهلت معینی را به‌عنوان سقف پرداخت تعیین می‌نمایند مثلاً ۶۰ روز متوالی پس از تاریخ تعیین شده که البته با وجود آن که برای بسیاری از بیمه‌گذاران این پوشش وقفه تجاری تمدید شده می‌تواند با ارزش باشد اما ارزش نهایی آن با تعیین کردن سقف ۶۰ روزه برای آن کاهش پیدا می‌کند.

از طرف دیگر گاهی بیمه‌گذار متحمل زیان‌های جدی در درآمد تجاری خود می‌شود که براساس مدت‌های مذکور در بالا، به خوبی درآمد از دست‌رفته او جبران نمی‌شود و نیازمند پوشش‌های بیشتری نسبت به بیمه‌نامه‌های معمول و رایج است. چنین زیان‌هایی تحت عنوان «وقفه تجاری احتمالی»^۴ که در برخی از زمینه‌های تخصصی و در مورد برخی از بیمه‌گذاران ارائه می‌شود، تحت پوشش قرار می‌گیرد.^۵

^۱. همان‌طور که تصریح شد به عنوان نمونه در بیمه عدم‌النفع رانندگان و مالکان خودرو در بیمه ایران این مدت از روز پنجم خسارت تا حداکثر یکصد و بیست روز با توجه به نوع خودرو ذکر و تعیین شده است.

^۲. Brad, Murlick & Marshall, Glinsky & Pamela, Hans, "How to Recover Business Interruption Losses", Insurance Coverage Litigation, vol: 26, no. 4, (2016), p: 1.

^۳. Extended business interruption.

^۴. Contingent business interruption.

^۵. Brad, Murlick & Marshall, Glinsky & Pamela, Hans, op.cit, p: 2.

۳. اهمیت بیمه‌های عدم‌النفع:

بیمه کردن ریسک‌ها و خطرات در اقتصاد مدرن امروزی یک کار چند وجهی است. در واقع صنعت بیمه یک تجارت پیچیده است که با بسیاری از جنبه‌های زندگی ما در تعامل است. اهمیت صنعت بیمه را در اقتصاد می‌توان تا حدودی با اندازه‌گیری میزان خالص کسب و کارها، تعداد کارکنان آن در یک کشور معین، دارایی‌های تحت مدیریت و پوشش آن یا سهم آن در تولید ناخالص داخلی سنجید. در واقع بیمه پیش شرط ضروری برای بسیاری از فعالیت‌هایی است که اگر نبود انجام نمی‌شد؛ پس می‌توان گفت بیمه یکی از اجزای کلیدی توسعه اقتصادی در کشورهاست.^۱ بیمه را امروزه یک ابزار اقتصادی و اجتماعی می‌دانند که تأثیر آن بیش از آثار صرفاً مالی آن است. این ابزار در واقع به افراد استقلال می‌دهد و ظرفیت خود اتکایی آن‌ها را افزایش می‌دهد و به آن‌ها توانایی مقابله با اثرات نامطلوب که اغلب غیرمنتظره هستند را می‌دهد و در توسعه و پیشرفت آینده نقش دارد زیرا باعث فعال بودن و فعال ماندن اقتصاد می‌شود. به‌علاوه یک نتیجه اضافی نیز دربردارد که آن آرامش خاطر بیمه‌شدگان است.^۲

بیمه‌های وقفه تجاری، هم در سطح اقتصاد خرد و هم در سطح اقتصاد کلان دارای اهمیت است. در سطح اقتصاد خرد گاهی ارزش خسارت عدم‌النفع ناشی از وقفه تجاری بسیار بیشتر از ارزش محصولات و تجهیزات و ساختمان‌هایی است که دچار حادثه شده‌اند یا از بین رفته‌اند. به‌عنوان نمونه در سال ۱۹۹۰ بزرگ‌ترین خسارت ناشی از وقفه تجاری پرداخت شده در فرانسه^۳ مربوط به یک کارخانه تولید مواد شیمیایی بود که خسارت ناشی از وقفه تجاری یازده برابر بیشتر از خسارات فیزیکی ناشی از خود آتش‌سوزی بود و در سال ۱۹۹۲ دومین خسارت بزرگ ناشی از وقفه تجاری که شرکت‌های بیمه پرداخت کرده‌اند، رخ داد که سه برابر ارزش فیزیکی خود کارخانه دچار حریق بود.^۴

در سطح اقتصاد کلان نیز بارزترین ویژگی و اهمیت بیمه‌های عدم‌النفع تنوع بسیار زیاد مطالبات ناشی از این بیمه‌ها به‌صورت سالانه است. به‌عنوان مثال در فرانسه کل مطالبات مربوط به وقفه تجاری که توسط بیمه‌ها در سال ۱۹۸۸ پرداخت شده نزدیک به ۲۰۰ میلیون دلار بوده است که بیش از دو برابر مبلغ پرداخت شده در سال قبل آن (۱۹۸۷) بوده است. بنابراین در سطح کلان نیز گستردگی حجم خسارات به خوبی براساس

^۱. M.P, Liedtke, "What's Insurance to Modern Economy?", The Geneva Papers on Risk and Insurance, vol: 32, no. 2, (2007), p: 211.

^۲. Ibid, p: 217.

^۳. اطلاعات استفاده در این تحلیل آماری براساس آمار ارائه شده از مجمع عمومی شرکت‌های بیمه خسارات فرانسه بدست آمده است:

Assemblée Plénière de Sociétés d'Assurances Dommages (APSAD).

^۴. Daniel, Zajdenweber, "Extreme values in Business Interruption Insurance", Journal of Risk and Insurance, vol: 63, no. 1, (1996), p: 95.

مطالعات آماری قابل مشاهده است.^۱ از طرف دیگر برای این که صنعت بیمه از سودآوری‌های لازم برخوردار باشد، ضروری است که اقدام به ارائه طرح‌های نوین بیمه‌ای نماید که منطبق با نیازهای روز اقتصادی در جامعه باشد. یکی از انواع بیمه‌های جدیدی که در کشورهای پیشرو در صنعت بیمه مورد توجه و استقبال بیمه‌گذاران قرار گرفته است، همین بیمه‌های عدم‌النفع هستند. این نوع بیمه‌ها در کنار جدید بودن، از چندین جهت دارای اهمیت و سودآوری هستند:

اولاً هر چقدر موضوعی که مورد بیمه قرار می‌گیرد برای بیمه‌گذاران از اهمیت بالاتری برخوردار باشد، تقاضای اخذ آن بیشتر می‌شود و در نتیجه سودآوری بیمه‌گران نیز بالاتر خواهد بود. آنچه در بیمه‌های عدم‌النفع مورد پوشش قرار می‌گیرد، سود یا درآمدی است که در نتیجه وقفه در تولید یا فعالیت کاری از دست رفته است. به‌خوبی قابل تصور است که نداشتن درآمد- هرچند برای کوتاه مدت- چه اثرات زیانباری را برای اشخاص و صنایع در پی خواهد داشت. بنابراین موضوع بیمه در این نوع بیمه‌ها یکی از مهم‌ترین دارایی‌های اشخاص است که در طول چرخه حیات اقتصادی خود همواره با آن مواجه هستند. در اقتصادهای سرمایه‌داری، سود نقش بسیار مهمی در ایجاد انگیزه برای کارآفرینان ایفاء می‌کند. امروزه رشد کسب و کارهای کوچک در حوزه کارآفرینی از عوامل مهم رشد اقتصادی است که منجر به کاهش بیکاری و افزایش تولیدات ناخالص داخلی می‌شود. بنابراین ایجاد و توسعه کسب و کارهای کوچک که از اهمیت فوق‌العاده‌ای در اقتصاد برخوردار است، صرفاً با تحقق سود و درآمد امکان‌پذیر است. به همین علت امروزه سود را در اقتصاد به‌عنوان جوهره اصلی فعالیت مؤسسات و بنگاه‌های اقتصادی می‌دانند.

همچنین سود به‌عنوان یکی از متغیرهای اصلی حسابداری نیز دارای نقش مهمی در تصمیم‌گیری سهامداران، اعتبار دهندگان، تحلیل‌گران و سایر ذی‌نفعان است و در گزارشات مالی، جزء اطلاعات مالی مهم محسوب می‌شود که در هنگام تصمیم‌گیری توسط سرمایه‌گذاران در نظر گرفته می‌شود. به‌علاوه سود یکی از عوامل بسیار مهم در پیش‌بینی و ارزیابی عملکرد آینده بنگاه‌های اقتصادی و عواید آتی آن‌ها محسوب می‌شود.^۲ بنابراین در صورتی که تحقق این سود ولو برای کوتاه مدت با اختلال مواجه شود به غیر از خسارات پولی و مالی متعددی که مستقیماً به بیمه‌گذار وارد می‌آید در برخی از موارد آسیب‌های گسترده‌تری را نیز در پی خواهد داشت که از جمله آن‌ها عدم توانایی در پرداخت اقساط وام‌ها، از دست دادن نیروی ماهر و آموزش دیده، کاهش اعتبار بنگاه و در نتیجه دشواری در اخذ تسهیلات، کاهش توانایی رقابت و کاهش بهره‌روی خواهد بود. مجموعه این عوامل ارزش دارایی‌های یک بنگاه اقتصادی را کاهش خواهد داد.

^۱. Ibid, p: 96.

^۲. بیتا، مشایخی، وحید، متنی، «بررسی عوامل مؤثر بر نوسان‌پذیری سود»، فصلنامه حسابداری مالی، شماره ۲۰، (۱۳۹۲)، صص ۶۷ و ۸۷.

ثانیا یکی دیگر از دلایل اهمیت بیمه‌های عدم‌النفع به‌ویژه در کشور ایران این است که در نظام حقوقی ما درخصوص قابلیت جبران خسارت ناشی از عدم‌النفع براساس موانع قانونی و فقهی تردیدهایی وجود دارد (تصریح مواد ۵۱۵ و ۲۶۷ ق.آ.د.م. مصوب ۱۳۷۹ و تبصره ۲ ماده ۱۴ ق.آ.د.ک مصوب ۱۳۹۲) و در عمل نیز در محاکم غالباً به این نوع خسارات رأی داده نمی‌شود هرچند تلاش‌هایی توسط برخی حقوق‌دانان برای تفکیک میان برخی از اقسام عدم‌النفع صورت گرفته است تا برخی از مصادیق آن را قابل مطالبه جلوه دهند^۲ و ممکن است آراء بسیار محدود و نادری در این خصوص مشاهده گردد اما در همان حد هم جبران کاملی انجام نمی‌شود. لذا ارائه پوشش‌های بیمه‌ای عدم‌النفع، با انتقال و توزیع ریسک در این خصوص، می‌تواند بسیار کمک کننده باشد و از آثار زیانبار جبران نشدن آن بکاهد. ضمن آن که حتی با فرض قابلیت جبران خسارات عدم‌النفع در نظام‌های حقوقی، جبران خسارت از طریق بیمه‌ها با سرعت بسیار بیشتری نسبت به فرآیندهای قضائی انجام می‌شود. به‌علاوه در بسیاری موارد این توقف در فعالیت‌های تجاری به‌واسطه وقوع حوادث و بلایای طبیعی یا فنی است که قابل استناد به کسی نیست در نتیجه نمی‌توان با انتساب آن به‌دیگری، خسارت عدم‌النفع را (حتی در کشورهایی که آن را قابل جبران می‌دانند) مطالبه نمود. بنابراین از طریق فرآیندهای قضائی این خسارت بدون جبران باقی می‌ماند. بنابراین یکی از مهمترین مزایای استفاده از این بیمه‌ها این است که با توجه به توافق میان طرفین قرارداد بیمه و صرف‌نظر از اینکه آیا خسارت عدم‌النفع یا برخی از مصادیق آن در یک نظام حقوقی قابل جبران است یا خیر به جبران این خسارات می‌پردازد. سابقه ورود این نوع بیمه‌ها و احساحس نیاز به آن‌ها در بخش مقدماتی مطرح شد نیز گویای این مزیت مهم برای این نوع بیمه‌هاست.

۴. زیان‌های قابل جبران در بیمه‌های عدم‌النفع:

^۱ . به عنوان نمونه می‌توان به آراء صادره از شعبه ۳۱ بدوی دیوان عدالت اداری، مورخ ۱۳۹۱/۱۰/۲، شماره نهایی رأی: ۹۱۰۹۹۷۰۹۰۳۱۰۲۴۸۹، شعبه ۳۵ دادگاه تجدیدنظر استان تهران، مورخ ۱۳۹۱/۱۱/۲۱، شماره رأی نهایی: ۹۱۰۹۹۷۰۲۳۳۵۰۱۳۰۶، شعبه ۱۰ دادگاه تجدید نظر استان تهران، مورخ ۱۳۹۳/۶/۳، شماره رأی نهایی: ۹۳۰۹۹۷۰۲۲۱۰۰۰۷۱۴ و غیره اشاره نمود که در تمامی آن‌ها صراحتاً خسارت عدم‌النفع غیرقابل جبران معرفی شده‌اند. برای مطالعه این آراء به سایت زیر مراجعه نمایید:

[Http://j.ijri.ir/subsystems/jpri/search.aspx](http://j.ijri.ir/subsystems/jpri/search.aspx).

^۲ . برای مشاهده نمونه‌ای از این آثار ر.ک: محمد حسین، شهبازی، میثم، اکبری دهنو، هانی، حاجیان، مطالعه تطبیقی عدم‌النفع در فقه و قوانین آئین دادرسی ایران، مجله حقوقی دادستری، دوره ۸۷، شماره ۱۲۱، (۱۴۰۲)، صص ۱۱۵-۱۴۴.

^۳ . برای نقد و تحلیل این آراء ر.ک: عباس، میرشکاری، مونا، عبدی، «تمایز عدم‌النفع و تفویض منفعت: با تأکید بر نقد و تحلیل دادنامه‌های شعبه ۲۰ دادگاه عمومی حقوقی تهران و شعبه ۸۰ دادگاه تجدیدنظر استان تهران»، مجله نقد و تحلیل آراء قضائی، دوره ۲، شماره ۳، (۱۴۰۲)، صص ۱۹۲-۲۱۷ و

عباس، میرشکاری، عباس، سعیدی، مددی، «بررسی دو پرونده درباره عدم‌النفع»، فصلنامه تحقیق و توسعه در حقوق تطبیقی، دوره ۶، شماره ۱۸، (۱۴۰۲)، صص ۸۷-۱۱۴.

بیمه‌های عدم‌النفع (وقفه تجاری) در واقع یک نوع بیمه تخصصی و پیچیده است که غالباً توسط شرکت‌های بیمه حرفه‌ای و تخصصی ارائه می‌گردد و چالش‌ها و دشواری‌های خاصی دارد که سبب شده تا برخی از مقررات آن متفاوت از دیگر انواع بیمه‌های معمول باشد. به همین دلیل هم هست که دست‌اندرکاران عرصه حقوق و بیمه معتقدند که هر نوع خاصی از این بیمه‌ها براساس موضوع تحت پوشش خود متفاوت از بقیه بیمه‌ها و منحصر به فرد است. نکته مهم در خصوص موضوع این بیمه‌ها این است که در آن‌ها موضوع بیمه، پوشش خسارات وارد بر اعتبار تجاری نیست بلکه صرفاً آنچه مورد پوشش و در نهایت جبران خسارت قرار می‌گیرد، درآمدهای از دست رفته و به عبارت دیگر عدم‌النفعی است که در مدت تعلیق فعالیت و توقف کسب و کار، صاحب آن از تحصیل آن‌ها محروم شده است. در نتیجه هدف اصلی از خرید و انعقاد این گونه بیمه‌ها، جبران زیان‌های اقتصادی و درآمد و سود از دست رفته‌ای است که در اثر توقف در فعالیت‌های تجاری یا کسب و کار بیمه‌شده، ایجاد می‌شود. به عبارت دیگر این بیمه‌ها در تلاش هستند تا با پرداخت هزینه‌های ایجاد شده و سود از دست رفته در مدت توقف فعالیت، این امکان را به بیمه‌گذاران بدهند تا در سریع‌ترین زمان ممکن فعالیت‌های تجاری خود را از سر بگیرند بدون اینکه پرداخت این خسارت، آن‌ها را در وضعیت بهتری نسبت به قبل از وقوع زیان قرار دهد. بنابراین هدف این نوع بیمه‌ها حمایت از زیان‌های تبعی و غیرمستقیم ناشی از آسیب فیزیکی به اموال است.

نکته مهم در بحث زیان‌های قابل جبران در بیمه‌های عدم‌النفع این است که زیان‌های تبعی دیگر غیر از عدم‌النفع (همچون از دست دادن اعتبار تجاری،^۱ از دست دادن پرسنل کارآمد و حرفه‌ای، از دست دادن مشتریان به واسطه عادت کردن آن‌ها به تأمین کالا از محل دیگر یا طرق جایگزین، از دست دادن فروش برخی محصولات جانبی، از دست دادن بهره‌روی و غیره) پس از شروع مجدد فعالیت‌های تجاری را پوشش نمی‌دهد.

همچنین یکی دیگر از زیان‌هایی که باید در این نوع بیمه‌ها از عدم‌النفع متمایز گردد بحث جبران زیان‌های اقتصادی است. منظور از زیان‌های اقتصادی آن دسته خسارات وارد شده به دارایی زیان‌دیده است که منشا مادی (بدن یا مال) نداشته باشد. پس ضرر اقتصادی در مواردی مورد استفاده قرار می‌گیرد که به دارایی

^۱ . از دست دادن اعتبار تجاری خود عنوان بیمه‌های دیگری است که در آن‌ها بیمه‌گر با چالش‌های بسیاری مواجه است از جمله: ۱. شناسایی و اندازه‌گیری زیان ۲. پیش‌بینی ضرر - هم از نظر احتمال وقوع زیان و هم میزان زیان، قیمت‌گذاری و احتمال کم‌ارزیابی کردن زیان به دلیل نبود اطلاعات و روش‌های مناسب ارزیابی ۳. بررسی اثرات تجمیع ریسک ۴. ریسک اساسی ۵. مخاطرات اخلاقی ۶ اختلافات میان بیمه‌گذار و بیمه‌گر که منجر به ریسک طرح دعوا (و آسیب احتمالی به شهرت بیمه‌گر) می‌شود. ۷. تقاضاهای غیرقطعی (نامشخص). به دلیل وجود همین چالش‌های اساسی نیز از بیمه‌های اعتبار با عنوان «ریسک ریسک‌ها» (Risk of risks) یاد می‌شود.

Nadine, Gatzex & Joan, Schmit & Andreas, Kolb, "Assessing the Risk of Insuring Reputation Risk", Journal of Risk and Insurance, vol:8, no. 3, (2016), pp: 656 , 658.

^۲. Clark, Schirle, op.cit, p: 84.

زیان دیده آسیب وارد شده باشد (اقدام منفی آن افزایش یافته باشد یا مانعی در راه افزایش اقدام مثبت آن به وجود آمده باشد) اما به بدن و اموال او خسارت وارد نشده باشد. ضرر اقتصادی در معنای وسیع به تمام خسارات ناشی از فعالیت‌های اقتصادی اعم از تولیدی و خدماتی مانند مختل کردن کارکرد صحیح بازار از طریق رویه‌های ضد رقابتی یا ارائه اطلاعات غلط مثلا در بورس اطلاق شده است.^۱ مصادیق مختلفی برای این ضرر مطرح شده است از جمله: ۱. ارائه تقصیر آمیز اطلاعات نادرست. ۲. انجام تقصیر آمیز خدمات حرفه‌ای. ۳. تولیدات و بناهای معیوب. ۴. ضرر اقتصادی رابطه‌ای. ۵. ضرر اقتصادی منتقل شده ۶. ضرر اقتصادی ناشی از توقف خدمات عمومی یا آسیب به زیرساخت‌ها و اموال عمومی ۷. زیان اقتصادی ناشی از تقصیر دولت یا مقامات عمومی.^۲

در حقوق مسئولیت مدنی کامن‌لا میان خسارات اقتصادی که در پی آسیب به اموال مادی یا بدن مدعی پدید آید (خسارات اقتصادی تبعی) و مواردی که توأم با هیچ صدمه بدنی یا فیزیکی به اموال مدعی نباشد (خسارات اقتصادی محض) تمایز می‌گذارند.^۳ خسارات اقتصادی ناشی از اعمال عمدی علی‌القاعده مشروط به احراز شرایطی قابل جبران است اما در موارد بی‌احتیاطی جبران آن امکان پذیر نیست مگر آن که به تبع صدمات جسمانی یا خسارات مادی وارده به اموال ملموس پدید آمده باشد. بنابراین زیان‌های اقتصادی محض در موارد غیرعمدی و بی‌احتیاطی اصولا قابل جبران نمی‌باشد.^۴

با توجه به نکات مطرح شده یکی دیگر از مواردی که در خصوص نوع زیان‌های قابل جبران در بیمه‌های عدم‌النفع باید مدنظر قرار داد این است که اگرچه در این نوع بیمه‌ها علاوه بر سود از دست رفته برخی از هزینه‌هایی که برای شروع مجدد فعالیت یا جلوگیری از گسترش زیان لازم است پرداخت می‌گردد اما زیان‌های اقتصادی وارده را به صورت کامل جبران نمی‌کند؛ صرفا زیان‌هایی که به تبع آسیب به مال بیمه شده وارد شده است (خسارات اقتصادی تبعی) آن هم تنها در دوره بازبایی خسارت پرداخت می‌شود. ضمنا برخی از مصادیق خسارات اقتصادی از جمله خسارات ناشی از تقصیر مقامات دولتی، شرایط سیاسی از جمله شورش‌ها یا اعتصابات یا آسیب به زیرساخت‌های عمومی و ... اصلا قابل جبران نیست و به عنوان استثنائات بیمه‌های عدم‌النفع در قراردادهای بیمه درج می‌گردد. در نتیجه دامنه جبرانی خسارات در بیمه‌های عدم‌النفع بسیار محدودتر از خسارات اقتصادی است. به علاوه خساراتی که در بیمه‌های عدم‌النفع پرداخت می‌گردند باید در نتیجه حوادث (همچون تصادف، آتش‌سوزی، انفجار و ...) و به صورت غیرعمدی محقق شده باشند در غیر

^۱ . بادینی، حسن، بررسی قابلیت جبران ضرر اقتصادی در مسئولیت مدنی، فصلنامه حقوق، دوره ۴۱، شماره ۱، ۱۳۹۰، ص ۶۰.

^۲ . بادینی، حسن، همان منبع، ص ۶۳.

^۳ . موسوی، سید محمد صادق، خزائی، علی و دهقان، سید هادی، بررسی تطبیقی خسارت اقتصادی و عدم‌النفع، فصلنامه پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب، سال ۵، شماره ۲، ۱۳۹۷، ص ۱۴۳.

^۴ . موسوی، سید محمد صادق، خزائی، علی و دهقان، سید هادی، همان منبع، ص ۱۴۱.

این صورت در مورد آسیب عمدی به اموال تحت بیمه، خسارتی از جانب شرکت‌های بیمه پرداخت نمی‌گردد و در صورتی که زیان زنده عمداً خسارتی به بیمه شده وارد آورد این خسارات پس از پرداخت توسط بیمه‌گر از عامل زیان بازپایی می‌شود.

۵. شرایط و موانع مسئولیت بیمه‌گر:

برای پرداخت خسارت از دست دادن درآمد و سود حاصل از فعالیت توسط شرکت‌های بیمه، شروطی لازم است که پیش از محاسبه زیان به‌دقت مورد بررسی قرار می‌گیرد؛ اولین شرط این است که مال بیمه‌شده، باید آسیب و خسارت فیزیکی دیده باشد تا شرکت‌های بیمه به جبران خسارت از دست دادن درآمد در نتیجه آن اقدام نمایند. برای نمونه در پرونده‌ای،^۱ بیمه‌شده به دنبال جبران خسارت ناشی از وقفه در کسب و کارش بود زیرا در اثر ابتلای یکی از گاوها در کانادا به جنون گاوی، دولت امریکا ورود گوشت گاو از کانادا را ممنوع اعلام کرده بود. با توجه به این که محصولات بیمه‌شده هیچ‌گونه آلودگی و عیبی نداشتند او نتوانست از شرکت بیمه خسارتی بابت تعطیلی کسب و کارش مطالبه نماید زیرا دادگاه استدلال کرد که هیچ خسارت فیزیکی به اموال او وارد نشده است. بعدها این شرط توسط برخی از شرکت‌های بیمه تعدیل شد و در برخی از پرونده‌ها نیز شرط لزوم ورود خسارت فیزیکی منقطع‌تر شد مثلاً از دست دادن داده‌های کامپیوتری نیز ورود خسارت فیزیکی تلقی گردید.^۲ همچنین با توجه به این که بیمه‌های عدم‌النفع از نوع پوشش‌های ثانویه یا تکمیلی بیمه تلقی می‌شوند اگر مشخص شود که مال بیمه‌شده در مالکیت ذینفع بیمه نبوده یا او کنترلی بر آن نداشته یا با آن کار نمی‌کرده نمی‌تواند خسارتی مطالبه نماید. بنابراین در بیمه‌های عدم‌النفع بسیار مهم است که مالی که بیمه می‌شود مستقیماً در تولید به کار گرفته شود.^۳

یکی از نکات بسیار مهم دیگر در این خصوص توجه به این امر است که ممکن است در زمان انعقاد قرارداد بیمه، بیمه‌گذار تجارت خود را در چندین مکان مختلف انجام دهد که به صورت مرتبط و وابسته با یکدیگر فعالیت انجام دهند. در چنین مواردی لازم است این فعالیت‌ها به‌عنوان یک مجموعه واحد برای تعیین میزان خسارت وقفه در تجارت مدنظر قرار گیرد. از همین رو برای جلوگیری از زیان شرکت‌های بیمه بهترین شیوه، تعیین دقیق ذینفع یا ذینفعان بیمه و توصیف دقیق محل یا محل‌هایی است که فعالیت در آن‌ها انجام می‌شود و مورد بیمه قرار خواهند گرفت و نیز تصریح دقیق خطراتی است که آن بیمه‌نامه مورد پوشش قرار می‌دهد. بدیهی است با توجه به این که ابهامات موجود در بیمه‌نامه براساس اصل تفسیر بر علیه تنظیم‌کننده سند، به زیان شرکت‌های بیمه‌گر تفسیر می‌گردد چنان‌چه در زمان انعقاد قرارداد مربوط به این نوع بیمه‌ها در خصوص

1. Food Technology Inc. v. United States Fidelity and Guaranty Co, 465 F.3d 834 (8th Cir, 2006).

2. Robert, Brennan & Laura, Conway, op.cit, p: 67.

3. Clark, Schirle, op.cit, p: 37.

جزئیات پوشش بیمه‌ای به ذکر عبارات کلی یا دارای ابهام اکتفا گردد، شرکت بیمه‌گر مکلف به جبران خسارات بیشتری خواهد بود. برای اجتناب از چنین امری لازم است به این نکات توجه شود. به‌عنوان نمونه ممکن است در مورد برخی از شرکت‌های سهامی با وجود مدیریت مشترک، عملکرد مستقل وجود داشته باشد. همچنین ممکن است بخشی از زیان، ناشی از آسیب به اموالی باشد که بیمه نشده باشد. بنابراین در این گونه موارد توصیف دقیق جزئیات پوشش بیمه جهت اجتناب از اختلافات بعدی و تفاسیر متفاوت حائز اهمیت است.

تعلیق کامل کسب و کار یکی دیگر از شرایط ضروری برای پرداخت و محاسبه خسارت محسوب می‌شد و تعلیق جزئی کسب و کار مشمول جبران خسارت نمی‌شد. البته این شرط هم بعدها در برخی از محاکم امریکا تعدیل شد و وقفه موقت یا جزئی در کسب و کار را هم مشمول جبران خسارت توسط شرکت‌های بیمه‌ای دانستند.^۲ اما در بیمه‌نامه‌هایی که تعلیق جزئی کسب و کار هم قابل جبران شناخته شده کار مهم حسابداران در مرحله ارزیابی این است که هزینه مواد، هزینه‌های بالاسری، هزینه‌های معمول و درآمد را میان مراحل مختلف تولید مشخص و تفکیک نمایند تا از جبران بیشتر خسارت (جبران مضاعف) اجتناب گردد.^۳

همچنین، شرط ضروری دیگر برای جبران خسارت این است که صاحب آن تجارت اثبات نماید که واقعا درآمد خود را از دست داده و متحمل خسارت شده است. در پرونده‌ای^۴ دادگاه به جبران خسارت از سوی شرکت بیمه رأی نداد زیرا معتقد بود که با وقوع آتش‌سوزی و ورود خسارت فیزیکی، صاحب کارخانه درآمد خود را از دست نداده است بلکه در این مدت توانسته با جایگزین کردن یک روش دیگر (اگرچه روش گران‌تر) محصولات خود را تولید کند و بفروشد.^۵

نکته مهم دیگر این است که گاهی یک خسارت ممکن است دلایل متعددی داشته باشد که برخی از آن‌ها تحت شمول بیمه باشد و برخی تحت پوشش بیمه نباشد. در این گونه موارد غالبا در صورتی شرکت بیمه مکلف به جبران خسارات وارده خواهد بود که سبب تحت پوشش بیمه، عامل اصلی و مؤثر در توقف فعالیت تجاری بوده باشد. این مورد در یکی از پرونده‌های معروف^۶ مطرح شد و براساس نظرات کارشناسان وقوع طوفان و نیز عیوب طراحی و ساخت در سقف، به‌طور همزمان علت ورود خسارت تشخیص داده شد. دادگاه تصمیم گرفت که در چنین مواردی اگر علت تحت پوشش بیمه سبب مؤثر خسارت وارده باشد، بیمه‌شده مستحق دریافت خسارت خواهد بود زیرا سبب مؤثر، اسباب دیگر را به حرکت و تاثیر وامی دارد.^۷ در نتیجه در مورد هر

1. Alan, Miller, op.cit, pp: 801, 806.

2. Robert, Brennan & Laura, Conway, op.cit, p: 68.

3. Clark, Schirle, op.cit, p: 95.

4. Fold-pak Corp v. Liberty Mut.Fire Ind. Co, 784 F. Supp. 49, 54 (W.D.N.Y. 1992).

5. Robert, Brennan & Laura, Conway, op.cit, p: 69.

6. Fajardo Shopping Center S.E v. Sun Alliance Insurance Co, 167 F.3d 1 (1st Cir. 1999).

7. Paul, Hummer, op.cit, p: 309.

پرونده خاص باید به دقت بررسی شود که اولاً آیا خسارت وارده بر اموال تحت پوشش، ناشی از حوادث و خطرات مورد بیمه است یا خیر و ثانياً اگر این گونه است آیا این خسارت منتهی به از دست دادن واقعی درآمد این بنگاه در دوران تعلیق فعالیت شده است یا خیر ثالثاً این از دست دادن درآمد صرفاً به دلیل آسیب به اموال بوده یا دلایل دیگری هم باعث آن شده است. بنابراین برای محاسبه خسارات واقعی لازم است نماینده شرکت بیمه، تمام اسناد و سوابق آن بنگاه اقتصادی و جزئیات حادثه و بیمه‌نامه را به دقت مورد بررسی قرار دهد و در تمام این مدت باید وضعیت بنگاه به طور کامل گزارش شده باشد. زیرا از دست دادن زمان، لزوماً به معنای از دست دادن محصول یا فروش نیست و از دست دادن محصول نیز لزوماً و ضرورتاً به معنای از دست دادن فروش نیست.^۱

۶. روش و اصول ارزیابی میزان تعهد بیمه‌گر:

همان‌طور که در بخش‌های قبلی توضیح داده شد، امروزه اهمیت پوشش بیمه‌های عدم‌النفع به‌عنوان یک جزء ضروری در تولید و تجارت غیرقابل انکار است و این اهمیت در نظام حقوقی ایران دوچندان است اما برای این که این نوع بیمه‌ها برای شرکت‌های بیمه‌ای هم دارای سودآوری لازم باشد و پرداخت خسارت نهایی منجر به داراشدن ناعادلانه صاحبان کسب و کارها نشود و درعین‌حال خسارت وارده بر این بنگاه‌ها به‌نحو مطلوبی جبران شود، تبیین اصول و مقررات مربوط به مرحله ارزیابی و محاسبه میزان خسارت بسیار مهم است. اهمیت این بخش، بعد از حوادثی همچون بلایای طبیعی، حمله یازدهم سپتامبر، حملات سایبری گسترده، خسارات حاصل از وقفه در کسب و کار در دوران کوید ۱۹ که در چند سال گذشته رخ داد و بر مشاغل سراسر جهان تاثیرگذار بوده و صنایع بیمه‌ای را با حجم بی‌سابقه‌ای از خسارات تحت پوشش مواجه کرد، بسیار مورد توجه متخصصان حقوق و بیمه قرار گرفته است. آذر واقع دشوارترین و کاربردی‌ترین قسمت در این نوع بیمه‌ها، اصول و مقررات مربوط به ارزیابی میزان خسارت وارده (عدم‌النفع) است. با توجه به این که در برخی از مطالعات موردی انجام گرفته در نظام بیمه ایران تصریح شده است که سهم بیمه‌های عدم‌النفع در بازار بیمه ایران تقریباً نزدیک به صفر است^۲ برای بررسی اصول ارزیابی خسارت در این نوع بیمه‌ها و همچنین چالش‌هایی که این نوع بیمه‌نامه‌ها در عمل و در مرحله محاسبه خسارت با آن مواجه بوده‌اند به

^۱ James, Hoey & Edward, Ozog, & William, Schaeffle, "Management of a Complex Business Interruption Case", Insurance Counsel Journal, vol:52, no. 4, (1985), pp: 672-673.

^۲ Stan, Johnson & Kevin, O-Toole & Mivhael, Skweres, "Business Interruption Challenges and Solution", AIRA Journal, vol: 34, no. 3, (2021), p: 63.

^۳ حمید، رضائی، حمید، علوی وفا، «چالش‌های داخلی فرا روی صنعت بیمه کشور در شرایط بحرانی: مطالعه موردی رشته بیمه آتش‌سوزی در شرکت بیمه آسیا»، دو فصلنامه پژوهش‌های بیمه‌ای، شماره ۲، (۱۳۹۵)، ص ۱۵۰.

ناچار باید به مطالعات تطبیقی روی آورد و از تجربیات کشورهای که این نوع بیمه‌ها را به صورت رایج و گسترده در سبد بیمه‌ای خود ارائه کرده‌اند بهره برد.

اولین نکته‌ای که در ارزیابی این نوع خسارات باید مدنظر قرار گیرد توجه به این ویژگی است که اصولاً عدم‌النفع در گروه خسارات غیرقطعی قرار می‌گیرد: بدین معنا که محاسبه دقیق ریاضیاتی آن لازم نیست و اصلاً امکان‌پذیر هم نیست. بنابراین آنچه در مرحله ارزیابی این خسارت مدنظر قرار می‌گیرد تعیین تقریبی و تخمینی آن براساس شواهد و اوضاع و احوال موجود در هر پرونده و تجربیات و سوابق بنگاه و میزان درآمد کسب و کارهای مشابه آن است. در محاکم بسیاری از کشورها از جمله در امریکا نیز اثبات قطعیت مطلق این خسارت نیاز نیست و براساس قطعیت معقول به جبران آن حکم داده می‌شود.^۱

نکته دیگر این که شرایط و استانداردهای ارزیابی خسارت عدم‌النفع در این نوع بیمه‌ها براساس نوع فعالیت‌های تجاری که انجام می‌شده و نیز شرایط مندرج در هر بیمه‌نامه تعیین می‌شود که ممکن است از بیمه‌ای تا بیمه دیگر متفاوت باشد. به عنوان نمونه در این مورد می‌توان به یکی از جدیدترین آراء صادره در سال ۲۰۲۳ در محاکم امارات متحده عربی در خصوص مطالبه خسارات ناشی از وقفه تجاری در دوره همه‌گیری بیماری کووید ۱۹ اشاره کرد که اولین رای صادره در ارتباط با تحت شمول قرار دادن خسارات ناشی از وقفه و تعطیلی در کسب و کارها به دلیل شیوع بیماری کووید ۱۹ می‌باشد.^۲ در این پرونده خواهان‌ها شرکت‌هایی در گروه «لالز» بودند که به صورت خرده فروشی دارای مغازه‌ها، رستوران‌ها، پاساژهای مختلف در محدوده کشورها حوزه شورای همکاری خلیج فارس از جمله کویت، بحرین، عمان و امارات بودند. در بیمه‌نامه‌ای که این شرکت‌ها از شرکت بیمه خوانده تهیه کرده بودند به طور خاص سه بند در بخش خسارات قابل جبران اضافه شده بود که سبب شد خسارات ناشی از وقفه در کسب و کار در دوران کووید ۱۹ نیز برای اولین بار تحت شمول بیمه‌نامه قرار بگیرد. این سه بند که با عنوان شروط اضافی در بیمه‌نامه درج شده بود عبارت بود از: ۱. بند مربوط به شمول بیمه‌نامه در خصوص توسعه مشتریان^۳ بدین معنا که این بیمه‌نامه خسارت ناشی از ازدست دادن هر مشتری مستقیم بیمه‌گذار در هر نقطه‌ای از جهان که با او قرارداد یا رابطه تجاری برای عرضه کالا و خدمات داشته باشد را هم شامل می‌شود. این پوشش تا سقف ۱۰,۰۰۰,۰۰۰ درهم و برای مدت ۶۰ روز قابل اعمال است. ۲. بند مربوط به بسته شدن کلی یا جزئی محل کار^۴ به دلایلی همچون دستور مقامات

^۱. مونا، عبدی، خسارات غیرقطعی در نظام حقوقی ایالات متحده امریکا و تأملی در نظام حقوقی ایران، (تهران: شرکت سهامی انتشار، چاپ اول، ۱۴۰۱)، ص ۱۰۱ به بعد.

^۲. برای مطالعه و بررسی تفصیلی متن کامل این رای رک:

<https://www.2tg.co.uk/wp-content/uploads/2023/11/CFI-073-2022-Amended-Judgment-of-Justice-Sir-Peter-Gross-14-November-2023-002.pdf>

^۳. The customer's extension clause.

^۴. The closure clause.

محلی یا دولتی یا مقامات ملی بهداشت در خصوص وقوع حوادثی همچون قتل عمد یا غیرعمد، خودکشی، بیماری‌های عفونی یا مسری، مسمومیت مواد غذایی یا نوشیدنی، هجوم برخی از حیوانات موزی و غیره در شعاع ۲ کیلومتری محل بیمه شده. این پوشش نیز تا سقف ۲۵,۰۰۰,۰۰۰ در هر مورد. ۳. بند مربوط به از دست دادن جاذبه محل که ممکن است به دلایلی همچون تصرف غیرقانونی برخی اشخاص یا وجود وسایل مشکوک مضر در محل یا تغییرات شدید آب و هوایی و جوی که مانع از استفاده کل یا قسمتی از محل کسب شود و به جذابیت آن محل خدشه وارد کند تا سقف ۲۵۰۰۰۰۰۰ در هر مورد برای هر حادثه و تا شعاع یک کیلومتری محل کسب.

همان‌طور که مشاهده می‌شود در این بیمه‌نامه خاص علاوه بر اینکه به اموال، آسیب فیزیکی وارد نشده بود و خسارت ناشی از وقفه در کار به دلایلی غیر از آسیب فیزیکی به مال مورد جبران قرار گرفته است به عواملی اضافه‌تری اشاره شده که در سایر بیمه‌نامه‌ها تحت عنوان استثنائات بیمه مطرح می‌شود و اصولاً مورد جبران قرار نمی‌گیرد.

علاوه بر توجه به شروط خاص هر بیمه‌نامه عوامل متعددی باید در مرحله ارزیابی مدنظر قرار گیرد از جمله: بودجه اختصاص داده شده برای آن فعالیت، سود کسب شده و سود مورد انتظار، داده‌های مالی بنگاه، درصد سهم بازار، میانگین درآمدهای کسب شده در سال‌های گذشته و دیگر متغیرهای مستقل. همچنین چندین عامل داخلی و خارجی وجود دارد که باید در مرحله ارزیابی به دقت مورد توجه قرار گیرد. ملاحظات داخلی شامل ظرفیت تولید، در دسترس بودن نیروی کار، حداکثر حجم تولید، هزینه مواد اولیه، دستمزدها، سرمایه در گردش شرکت و قابلیت فروش است و ملاحظات خارجی مواردی همچون نوع صنعت، میزان رقابت در آن، عوامل اقتصادی و سیاسی، تغییر قیمت در بازار آن محصول و تقاضای عمومی را دربرمی‌گیرد.^۲

در میان انواع کسب و کارها دشوارترین و متغیرترین میزان خسارت عدم‌النفع در مورد کسب و کارهای تازه تأسیس (استارت آپ‌ها) است که هیچ‌گونه سابقه یا مستنداتی از فعالیت گذشته و میزان درآمد آن‌ها در دست نیست.^۳ در واقع به دو دلیل در این نوع کسب و کارها خسارت وارده بیمه نمی‌شود یا اگر هم توسط برخی شرکت‌های بیمه تحت پوشش قرار گیرد حق بیمه‌های بیشتری دریافت می‌شود و اثبات خسارت در مورد آن‌ها نیازمند استانداردهای بالاتری است و سخت‌گیری‌های بیشتری نیز برای پرداخت خسارت وجود دارد. این دو مشکل یا دشواری مربوط است به: ۱. جمع‌آوری داده‌های مناسب برای محاسبه سود یا درآمد از

¹. Loss of attraction clause.

². Brad, Murlick & Marshall, Glinsky & Pamela, Hans, op.cit, pp: 2, 4.

³. Newman, Z & Ellis, A, op.cit, pp: 22 23.

دست‌رفته و ۲. استنتاج و تحلیل داده‌هایی که با توجه به اطلاعات مناسب جمع‌آوری شده‌اند که ریشه هر دو مشکل از فقدان سابقه و مستندات کافی ناشی می‌شود.^۱

برای ارزیابی خسارت براساس بیمه‌نامه صرفاً باید زیان‌های واقعی متحمل‌ه توسط صاحب کسب و کار مورد جبران قرار گیرد. زیان واقعی متحمل شده شامل سه نوع خسارت است که تحت پوشش این بیمه‌ها قرار می‌گیرد: ۱. سود (درآمد) از دست‌رفته ۲. هزینه‌های مستمر پرداخت شده در مدت آسیب مال ۳. هزینه‌های تحمیل شده برای جلوگیری از گسترش زیان یا تسریع در شروع فعالیت برای ارزیابی و محاسبه این خسارت اصولاً از دو روش شناخته شده بیشتر استفاده می‌گردد:

۱. روش تک آئیمی یا تفاضلی: در این روش سود ناخالصی که در نتیجه وقفه در فعالیت از بین رفته، منهای هزینه‌هایی که در نتیجه وقفه کاری پرداخت نشده است (هزینه‌های ذخیره شده) فرمول محاسبه زیان است.

۲. روش دو آئیمی یا تجمیعی: در این روش سود خالص از دست‌رفته به اضافه هزینه‌های مستمر، فرمولی برای محاسبه زیان در دوران توقف کاری است. در عمل اگر از اطلاعات معتبری استفاده شده باشد تقریباً هر دو روش به نتایج یکسانی می‌رسند اما استفاده از روش درآمدهای ناخالص سهولت بیشتری برای ارزیابان دارد.^۳

مراحل ارزیابی این نوع خسارات به‌صورت کلی این‌گونه است که ابتدا ارزیاب یا کارشناس محاسبه خسارت، دوره تعلیق یا توقف فعالیت اقتصادی را با توجه به زمان مورد نیاز و معقول جهت ترمیم و بازسازی تعیین می‌کند. سپس میزان درآمدی که به دلیل وقفه در تجارت از دست‌رفته را براساس عوامل متعدد ذکر شده به‌ویژه با در نظر گرفتن سابقه آن تجارت و دیگر عوامل موثر بر میزان درآمد معین می‌نماید. در مرحله بعدی هزینه‌هایی که به‌خاطر توقف فعالیت پرداخت نشده است (ذخیره شده) و همچنین عوایدی هر چند جزئی که در مدت تعلیق، صاحب آن تجارت به انحاء مختلف کسب کرده است از درآمد تخمینی کسر می‌گردد.^۴

نکته مهم دیگر در بحث ارزیابی و محاسبه خسارت مربوط به پوشش‌های اضافی بیمه‌نامه است که در برخی از بیمه‌نامه‌ها پذیرفته می‌شود و در برخی دیگر پذیرفته و پرداخت نمی‌شود. پوشش هزینه‌های اضافی^۵ هزینه‌هایی است که با هدف کاهش زیان یا بازیابی و جبران خسارت برای ادامه جریان فعالیت بنگاه تا زمان تعمیر لازم است و بیش از هزینه‌های معمولی و عادی است. این هزینه‌های اضافی شامل حقوق و دستمزد

1. Joseph, Wylie & Christopher, Fahy, op.cit, p: 8.

2. John, Williams & James, Covington, op.cit, p: 212.

3. Clark, Schirle, op.cit, p: 89 and also Andrew, Hecker, op.cit, p: 645.

4. Clark, Schirle, op.cit, pp: 64, 66.

5. Extra expense coverage.

اضافی پرداخت شده، اجاره یک محل موقتی، هزینه‌های تجهیز یا بهره‌برداری از محل موقت، هزینه‌های بازاریابی اطلاعات و اوراق و اسناد از بین رفته، جابه‌جایی، هزینه‌های پاکسازی متعاقب حادثه و خسارت، هزینه‌های آب و برق افزایش یافته تحت شرایط مشخص هستند. این هزینه‌های اضافی اصولاً توسط شرکت‌های بیمه پرداخت نمی‌شود و در مرحله ارزیابی مورد محاسبه قرار نمی‌گیرد^۲ مگر این‌که در بیمه‌نامه ماده خاصی صراحتاً به قابلیت جبران آن‌ها و تحت شمول بیمه قرار گرفتن آنها اشاره کرده باشد.^۳

یکی از نکات بسیار مهم دیگر در مرحله ارزیابی و محاسبه خسارت توجه به استثنائات مربوط به پوشش‌های بیمه‌ای است. این استثنائات در محدود کردن مسئولیت شرکت‌های بیمه بسیار موثر هستند؛ بنابراین لازم است که به‌دقت در بیمه‌نامه نسبت به آن‌ها تعیین تکلیف گردد و صراحتاً به خروج آن‌ها از پوشش بیمه تصریح گردد. از جمله این استثنائات که در آن‌ها خسارت عدم‌النفع پرداخت نخواهد شد و در بیشتر بیمه‌نامه‌ها در امریکا مورد اشاره قرار می‌گیرد مربوط به عواملی همچون اعتصابات و شورش‌ها، تعطیل شدن کسب و کار به دستور مقامات دولتی و قضائی، قطع آب و برق و گاز و دیگر خدمات شهری و دولتی و مانند اینهاست. در یکی از پرونده‌های مهم^۴ که به‌واسطه قطع برق، سیستم‌های تهویه و فن‌ها از کار افتاده بود و حدود ۵۰۰ هزار جوجه تلف شده بود، دادگاه به خسارت وقفه تجاری رأی نداد زیرا استدلال شرکت بیمه‌گر را پذیرفت که این خسارت بر اثر قطع برق رخ داده است و مشمول استثنائات بیمه‌نامه است و خسارت ناشی از حوادث تحت شمول بیمه نبوده است؛ در نتیجه علت خسارت امری خارج از محل بیمه شده بوده است. در پرونده دیگری^۵ به دلیل احتمال وقوع سیل، مقامات دولتی دستور تخلیه اجباری اداره بهداشت را صادر کردند؛ به نظر دادگاه، این تعطیلی به خاطر اینکه ناشی از دستور مقام دولتی بوده نه حادثی که مستقیماً تحت شمول بیمه قرار گرفته است، در نتیجه، جزء استثنائات پرداخت خسارت قرار می‌گرفته است. استثنای جبرانی دیگر زمانی است که بیمه‌گذار از طریق دیگری مثلاً از صندوق خاص یا بیمه دیگری تمام یا بخشی از خسارت خود را دریافت کرده باشد یا از فعالیتش عوایدی دریافت کرده باشد^۶ یا خسارت وارده به دلیل خطر تحت پوشش

^۱. Peter, Kanaris, op.cit, p: 129.

^۲. این امر در آراء محاکم هم منعکس شده است از جمله پرونده:

Cal Corp v. Aetna Cas & Surety Co. 623 F.2d 1068 (3rd Cir, 1980).

^۳. Robert, Brennan & Laura, Conway, op.cit, p: 66.

^۴. Red Bird Egg Farms Inc. v. Pennsylvania Manufacturers Indemnity co, 2001 WL 878321 (4th Cir).

^۵. Altru Health System v. American Proection Insurance Co, Ca, 238 F.3d 961 (8th Cir, 2001).

^۶. Paul, Hummer, op.cit, pp: 308, 311, 312.

^۷. به عنوان نمونه در برخی موارد با وقوع بلایای طبیعی، ساکنان محلی ممکن است به سمت هتل‌ها، مهمان‌خانه‌ها و رستوران‌های محلی واقع در محل حادثه هجوم ببرند و صاحبان این مشاغل با وجود آسیب دیدن تمام یا بخشی از محل کارشان در مدت جبران خسارت و ترمیم آسیب‌ها، اتفاقاً با افزایش درآمد مواجه باشند. در چنین مواردی برای جلوگیری از محاسبه مضاعف خسارت حتماً باید عواید حاصله در آن مدت از میزان نهایی خسارت پرداختی کسر گردد. (Murlick & Gilinsky & Hans, op.cit, p: 6)

بیمه دیگری رخ داده باشد. در این گونه موارد نیز به خاطر اجتناب از محاسبه مضاعف زیان، شرکت‌های بیمه پرداخت خسارت را رد می‌کنند.^۲

و در نهایت یکی دیگر از نکات مهم مرحله ارزیابی میزان خسارت، توجه به امکان تقلیل زیان^۳ از سوی زیان دیده (بیمه‌شده) است که به‌ویژه برای شرکت‌های بیمه دارای اهمیت بسیاری در کاهش میزان خسارت پرداختی است. تقلیل زیان هم در کاهش میزان خسارت وارده و هم در کوتاه‌تر شدن دوره وقفه فعالیت، می‌تواند اثرگذار باشد. به همین دلیل هم در نهایت منتهی به پرداخت خسارت کمتر به بیمه‌شده می‌شود. بیشتر بیمه‌نامه‌های وقفه تجاری حاوی شرط تقلیل زیان هستند به این معناکه بیمه‌گذار باید در جهت کاهش اثرات زیان ناشی از حادثه، اقدامات لازم را انجام بدهد. اگر چنین اقداماتی امکان‌پذیر بوده باشد و بیمه‌شده آن‌ها را انجام ندهد به میزانی که کاهش خسارت امکان‌پذیر بوده است از میزان خسارت پرداختی نهایی کسر می‌گردد. این اقدامات در جهت کاهش زیان می‌تواند از طریق راه‌های مختلفی انجام گیرد مانند: استفاده از ظرفیت اضافی تولید در محل، استفاده از ظرفیت اضافی در محل‌های دیگر تحت مالکیت یا بهره‌برداری این بنگاه، برون‌سپاری کلی یا جزئی عملیات تولید به اشخاص ثالث که محصول جایگزین یا مشابهی را برای

1. Harrivers Paving and Construction Co v. Hardford Steam Boiler Inspection and Insurance Co, 738 N.E.2d 463 (ohio. App. 2000).

2. Paul, Hummer, op.cit, p: 312.

نمونه این شروط در بیمه‌نامه‌های داخلی در خصوص عدم‌النفع خودرو این گونه طرح شده است:

ماده ۲ - استثنائات : خسارت ناشی از خطرات زیر تحت پوشش این بیمه‌نامه نیست مگر آنکه در الحاقیه به نحو دیگری توافق شده باشد 1- خسارت مستقیم و غیرمستقیم ناشی از انفجارهای هسته ای 2- خسارتهای ناشی از حوادث طبیعی نظیر: سیل ، زلزله و آتشفشان 3- خسارت ناشی از جنگ ، اعتصاب ، شورش ، ویا تهاجم 4- هرگونه خسارت که در بیمه بدنه خودرو، بیمه مسئولیت مدنی دارندگان وسائط نقلیه موتوری و بیمه سرنشین زیر پوشش قرار می گیرد . (به جز فوت و نقص عضو راننده) 5- پرداخت هرگونه هزینه پزشکی 6- جبران غرامت نقص عضو یا فوت و عدم النفع ناشی از حادثه رانندگی (موضوع بندالف ماده ۲ (در صورتی که ناشی از تحقق عوامل ذیل باشد از شمول تعهدات بیمه گر خارج می باشد

1-6- به‌دلیل حمل مواد منفجره ویا مواد سریع‌الاشتعال یا اسیدی وارد شود، مگر آنکه موضوع بیمه مخصوص حمل آن باشد 2-6- در مسابقات اتومبیلرانی یا آزمایش سرعت وارد شود 3-6- خسارتهایی که عمداً توسط بیمه گذار، ذینفع و یا راننده بوجود آید 4-6- .حین گریز از تعقیب مقامات انتظامی، مگر آنکه گریز توسط متصرفین غیر قانونی باشد 5-6- .در صورتیکه راننده موضوع بیمه هنگام وقوع حادثه فاقد گواهینامه رانندگی باشد یا گواهینامه رانندگی وی باطل شده باشد ویا مطابق مقررات راهنمایی و رانندگی ، گواهینامه راننده برای رانندگی با اتومبیل بیمه شده متناسب نباشد، اتمام اعتبار گواهینامه در حکم بطلان آن نیست 6-6- . خسارتهایی که طبق گزارش مقامات ذیصلاح به علت مصرف مشروبات الکلی و یا استعمال مواد مخدر یا روان گردان توسط راننده موضوع بیمه، به‌وجود آمده باشد 7-6- .بکسل کردن اتومبیل دیگر، مگر آنکه اتومبیل عامل مخصوص و مجاز به انجام این کار باشد و اصول و مقررات ایمنی رارعايت کرده باشد 8-6- .برهم زدن نظم اجتماعی و اصول اخلاقی وامثالهم با استفاده از وسیله نقلیه

<https://www.bimehsara.com/%D8%A8%DB%8C%D9%85%D9%87-%D9%85%D8%B3%D8%A6%D9%88%D9%84%DB%8C%D8%AA/%D8%A8%DB%8C%D9%85%D9%87-%D9%85%D8%B3%D8%A6%D9%88%D9%84%DB%8C%D8%AA-%D8%B9%D9%85%D9%88%D9%85%DB%8C/%D8%B9%D8%AF%D9%85-%D8%A7%D9%84%D9%86%D9%81%D8%B9-%D8%B1%D8%A7%D9%86%D9%86%D8%AF%DA%AF%D8%A7%D9%86-%D9%88-%D9%85%D8%A7%D9%84%DA%A9%D8%A7%D9%86>

3. Mitigation of damages.

تکمیل سفارشات خریداری می‌کنند، گذاشتن شیفتهای کاری اضافی جهت جبران تولید از دست رفته و استفاده از ذخایر موجودی برای تحویل سفارشات و انجام تعهدات.^۱

نتیجه‌گیری و پیشنهادات:

بیمه‌های عدم‌النفع یا وقفه تجاری یکی از مهم‌ترین بیمه‌های موجود در سید بیمه‌ای بسیاری از کشورهاست که به‌واسطه اهمیت و کاربرد بسیار زیادی که دارد با عنوان بیمه‌های امنیت تولید نیز از آن‌ها نام برده می‌شود. این بیمه‌ها براساس موضوع اموال و فعالیتی که تحت شمول بیمه قرار می‌گیرد می‌توان طیف گسترده‌ای از کسب و کارها را پوشش بدهد و امروزه دارای انواع متنوعی شده است. برای این‌که چنین بیمه‌هایی در کنار آثار مثبت اقتصادی و اجتماعی که برای جوامع دارد، برای شرکتهای بیمه نیز دارای سودآوری لازم باشد نحوه تنظیم مفاد این نوع قراردادهای بیمه بسیار مهم است؛ به‌ویژه آنکه براساس اصل مهم «تفسیر قراردادهای بیمه به زیان تنظیم‌کننده آن» در صورت وجود هرگونه ابهام و تردید، این مقررات به زیان شرکت بیمه‌گر مورد تفسیر قرار می‌گیرد. تجربه کشورهای توسعه یافته‌تر در این زمینه در خصوص برخی از مهم‌ترین شرایط مندرج در این قراردادها می‌تواند الگویی برای کشورهای همچون ایران باشد که براساس مطالعات آماری صورت گرفته سهم این نوع بیمه‌ها در بازارهایش تقریباً نزدیک به صفر است.

در مرحله ارزیابی میزان درآمد و سودآوری کسب و کارها عمدتاً شرکتهای بیمه‌ای که این نوع بیمه‌ها را ارائه می‌کنند به دو دسته عوامل داخلی و خارجی توجه می‌کنند تا تخمین دقیق‌تری از میزان و حجم فعالیت مورد بیمه داشته باشند. از جمله عوامل داخلی توجه به ظرفیت و امکانات تولید، کمیت و کیفیت نیروی کار، حداکثر حجم تولید بنگاه، هزینه مواد اولیه، سرمایه در گردش، قابلیت فروش، میزان تبلیغات و غیره است و از جمله عوامل خارجی مدنظر، میزان رقابت در این صنعت، میزان عرضه و تقاضای این محصول در بازار، نوسانات قیمت محصول در چند سال پیش از حادثه، سهم تولیدکننده از بازار یک محصول، میانگین درآمد در مقاطع متوالی گذشته و مانند اینهاست.

در مرحله تنظیم قرارداد بیمه چند بخش مهم باید مدنظر شرکتهای بیمه قرار گیرد از جمله توصیف دقیق خطرات تحت پوشش و مال یا فعالیت تحت پوشش بیمه، توصیف دقیق میزان فعالیت و میانگین درآمد بیمه‌گذار براساس اطلاعات جمع‌آوری شده و اعلام خود بیمه‌گذار در قرارداد، تعیین دقیق دوره جبرانی یا دوره پوشش بیمه برای جبران خسارت، توجه به بحث رابطه سببیت و سببیت غالب و موثر در وقوع حادثه، تفکیک مراحل مختلف تولید - در صورتی که موضوع بیمه مجموعه‌ای از فعالیت‌های تولیدی است - درج صریح و دقیق استثنائات شمول بیمه و تصریح به عدم پرداخت هزینه‌های اضافی و عدم جبران خسارات

¹. Stan, Johnson & Kevin, O'Toole & Michael, Skweres, op.cit, p: 70.

مشابه عدم‌النفع از جمله از دست دادن اعتبار تجاری یک بنگاه، از دست دادن حجم فروش، مشتریان ثابت، بهره‌وری و مانند این‌ها.

در مرحله پس از وقوع خسارت نیز توجه به نکاتی همچون کسر کلیه عواید به دست آمده پس از حادثه - اعم از صندوق‌ها یا بیمه‌های دیگر، کسب درآمد موقت و غیره- توجه به امکان یا عدم امکان تقلیل زیان توسط بیمه‌گذار، بررسی دقیق امکان انتساب حادثه به خود زیان‌دیده یا عواملی خارج از خطرات تحت شمول بیمه، از دست دادن واقعی درآمد و نه صرفاً توجه به قطع تولید یا فعالیت و ورود واقعی خسارت یا آسیب به اموال تحت پوشش بیمه از جمله نکاتی است که در ارزیابی و جبران مناسب و معقول خسارت اثرگذار خواهد بود.

The Principles for Assessing and Calculating of Damages in Business Interruption Insurance

Abstract:

Loss of profit insurance or business interruption insurance is one of the most practical insurances available in the insurance market of many countries, whose importance in the economic and insurance system is undeniable. Statistical studies in many countries have also proven the importance and applicability of this type of insurance in modern societies.

Despite of the importance of this type of insurance, Iranian insurance system, only points out its name without using it commonly while in some countries, especially in America, these insurances have been provided for a long time and valuable experiences have been gained in this field. Therefore, it is necessary to use the experiences gained from developed countries in this field in reviewing the regulations of these insurances. On the other hand, compensation for loss of profit is still faces doubts and uncertainties in Iranian's legal system. Hence accepting and using more of this type of insurance has double importance in Iranian legal system and can be one of the solutions to compensate this type of damage in the current situation. Therefore, and based on this necessity, we have tried to introduce this type of insurance, the reasons for their legal and economic importance, the variety of this type of insurance, and the most important principles and criteria for evaluating and calculating loss of profit damage with a comparative and analytical approach.

Keywords: Insurance, Loss of profit, Business interruption, The principles of evaluating damages.

منابع:

۱. بادینی، حسن، «بررسی قابلیت جبران ضرر اقتصادی در مسئولیت مدنی»، فصلنامه حقوق، دوره ۴۱، شماره ۱، (۱۳۹۰).
۲. بهرامی احمدی، حمید، ایزدپناه، مسیح، زارع رشکوئی، مسعود، «بیمه عدم‌النفع در حقوق ایران با مطالعه تطبیقی در فقه امامیه و حقوق انگلستان»، فصلنامه صنعت بیمه، شماره ۴، شماره مسلسل ۸، (۱۳۸۶).
۳. جلالی لواسانی، احسان، اسدالله زاده بالی، میررستم، «بیمه عدم‌النفع و بررسی عوامل مؤثر بر تقاضای آن»، فصلنامه تازه‌های جهان بیمه، شماره های ۱۴۰ و ۱۴۱، (۱۳۸۸).
۴. رمضان، حمید، علوی وفا، حمید، «چالش‌های داخلی فرا روی صنعت بیمه کشور در شرایط بحرانی: مطالعه موردی رشته بیمه آتش‌سوزی در شرکت بیمه آسیا»، دو فصلنامه پژوهش‌های بیمه‌ای، شماره ۲، (۱۳۹۵).
۵. شهبازی، محمد حسین، اکبری دهنو، میثم و حاجیان، هانی، «مطالعه تطبیقی عدم‌النفع در فقه و قوانین آئین دادرسی ایران»، مجله حقوقی دادستری، دوره ۸۷، شماره ۱۲۱، (۱۴۰۲).
۶. عبدی، مونا، خسارات غیرقطعی در نظام حقوقی ایالت متحده امریکا و تأملی در نظام حقوقی ایران، (تهران: شرکت سهامی انتشار، چاپ اول، ۱۴۰۱).
۷. کریمی، آیت، ۱۳۷۱، بیمه اموال و مسئولیت، جلد دوم، (تهران: دانشکده امور اقتصادی، ۱۳۷۱).
۸. مشایخی، بیتا، منتی، وحید، «بررسی عوامل مؤثر بر نوسان‌پذیری سود»، فصلنامه حسابداری مالی، شماره ۲۰، (۱۳۹۲).
۹. ملکوتی، کاظم، آشنایی با بیمه عدم‌النفع ماشین‌آلات، مجله پیام بیمه، (۱۳۸۴).
۱۰. موسوی، سید محمد صادق، خزائی، علی و دهقان، سید هادی، «بررسی تطبیقی خسارت اقتصادی و عدم‌النفع»، فصلنامه پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب، سال ۵، شماره ۲، (۱۳۹۷).
۱۱. میرشکاری، عباس، عبدی، مونا، «تمایز عدم‌النفع و تفویض منفعت: با تأکید بر نقد و تحلیل دادنامه‌های شعبه ۲۰ دادگاه عمومی حقوقی تهران و شعبه ۸۰ دادگاه تجدیدنظر استان تهران»، مجله نقد و تحلیل آراء قضائی، دوره ۲، شماره ۳، (۱۴۰۲).

۱۲. میرشکاری، عباس، مددی، سعید، «بررسی دو پرونده درباره عدم‌النفع»، فصلنامه تحقیق و توسعه در حقوق تطبیقی، دوره ۶، شماره ۱۸، (۱۴۰۲).
۱۳. میهن‌یار، محمد، «بیمه ماشین‌آلات صنعتی»، فصلنامه بیمه مرکزی ایران، شماره ۱، (۱۳۶۶).

(ب) منابع انگلیسی

14. Brennan, Robert & Conway, Laura, "Business Income Insurance Coverage", The Brief, vol: 32, no. 4, (2003).
15. Cohen, D & Anderson, Robert, "Insurance Coverage for "Cyber-Loss", Tort & Insurance Law Journal, vol: 35, no. 4, (2000).
16. Eisenhofer, Jay, "A Healthy Policy: What Kind of Insurance Does Your Client Company Need Against the Y2K Bug?", Business Law Today, vol: 8, no. 1, (1998).
17. Gatzertx, Nadine & Schmit, Joan & Kolb, Andreas, "Assessing the Risk of Insuring Reputation Risk", Journal of Risk and Insurance, vol:8, no. 3, (2016).
18. Hecker, Andrew, "Business Interruption Losses: An Overview", The Forum, vol:12, no. 2, (1977).
19. Hoey, James & Ozog, Edward, & Schaeffle, William, "Management of a Complex Business Interruption Case", Insurance Counsel Journal, vol:52, no. 4, (1985).
20. Hummer, Paul, "Basics of Business Interruption Insurance: The Ins and Outs of Tricky Coverage", Defense Counsel Journal, vol: 62, no. 3, (2002).
21. Johnson, Stan & O'Toole, Kevin & Skweres, Michael, "Business Interruption Challenges and Solution", AIRA Journal, vol: 34, no. 3, (2021).
22. Kanaris, Peter, "Analytical Approach to Business Interruption, Extra Expenses and Civil Authority", Tort Trial & Insurance Practice Law Journal, vol: 43, no. 1, (2007).
23. Liedtke, M.P, "What's Insurance to Modern Economy?", The Geneva Papers on Risk and Insurance, vol: 32, no. 2, (2007).
24. Miller, Alan, "Business Interruption Insurance: A Legal Primer", Drake Law Review, vol: 24, no. 4, (1975).
25. Murlick, Brad & Glinsky, Marshall & Hans, Pamela, "How to Recover Business Interruption Losses", Insurance Coverage Litigation, vol: 26, no. 4, (2016).
26. Newman, Z & Ellis, A, "Primer on Recovery Lost-profit Damages", Business Torts Litigation, vol: 20. No. 1, (2012).
27. Schirle, Clark, "Time Element Coverages in Business Interruption Insurance", The Brief, vol: 37, no. 1, (2007).
28. Teague, J, "Recent Options on Business Interruption", American Bar Association: Section of Insurance, Negligence and Compensation Law, (1968).

29. Williams, John & Covington, James, "Coverage of Manufacturers Profits under Business Interruption Endorsement", *Insurance Counsel Journal*, vol: 30, no. 2, (1963).
30. Wylie, Joseph & Fahy, Christopher, "Proving and Defending Lost-profits Claims", American Bar Association, Section of Litigation, (2007),
31. Zajdenweber, Daniel, "Extreme values in Business Interruption Insurance", *Journal of Risk and Insurance*, vol: 63, no. 1, (1996).